

De laatste reis van Jacob Meijer en Anna Meijer-Wolf in 1943

Bram Provoost, met dank aan Teun Bikker voor zijn archiefonderzoek

Voorwoord door Teun Bikker

Tijdens mijn onderzoek in de archieven van Luijendijk kwam ik ook enkele documenten tegen, die betrekking hadden op de Jodenvervolging in Ameide en Tienhoven in de periode 1940-1945. Omdat ik mij vooral op de persoon Luijendijk wilde richten heb ik Bram Provoost gevraagd daar een separaat artikel te schrijven; hij wist veel over deze periode en het lot van de familie Meijer ging hem aan zijn hart. Daar heeft Bram gevolg aan gegeven en begin 2025 stuurde hij mij zijn eerste versie toe ter commentaar. Dat commentaar heb ik toen verstrekt en hij beloofde een nieuwe versie te maken. Daar is het helaas niet meer van gekomen voor zover we eten door zijn plotselinge overlijden deze zomer. Na overleg met zijn nabestaanden is besloten dat ik enkele aanpassingen zou aanbrengen en te voltooien. Dit artikel is te beschouwen als zijn laatste bijdrage aan onze vereniging HVAT. Een artikel waaruit zijn sterke betrokkenheid met gediscrimineerde en vervolgte medeburgers blijkt.

Voorspel

Jacob Meijer werd op 10 november 1859 geboren als eerste zoon van de joodse winkelier Juda Meijer en Hanna Wallich¹. Een jaar eerder was zijn zus Elsje geboren en er zouden nog vijf kinderen volgen. Jacob groeide op in Ameide en trouwde in 1884 te Capelle (N.Br) met de aldaar geboren en getogen 24-jarige Fronika Hakkert. Het echtpaar Meijer-Hakkert gaat in Ameide wonen op de Prinsengracht Oostzijde. In Ameide worden vijf kinderen geboren: Hanna (1884), Alida (1887), Juda (1888), Hijman (1890) en Jetje (1892). In de geboortekten van de kinderen staat dat Jacob koopman van beroep is. In 1888 laat hij aan de Prinsengracht een woon- en winkelhuis bouwen met een daarachter gelegen kaaspakhuis, nu Prinsengracht 19. De twee jongste kinderen zullen daar geboren zijn. Zoon Hijman is daar enkele dagen voor zijn eerste verjaardag in 1891 overleden en op 12 november 1918 is Fronika Hakkert de echtgenote van Jacob overleden, 59 jaar oud. Jacob Meijer was toen ‘vleeschhouwer’ van beroep.

Na het overlijden van Fronika blijft weduwnaar Jacob Meijer niet op de Prinsengracht wonen. Op 10 februari 1919 wordt “de Vleeschhouwerij” van J. Meijer aan de Prinsegracht overgenomen door Adr. Muilwijk.

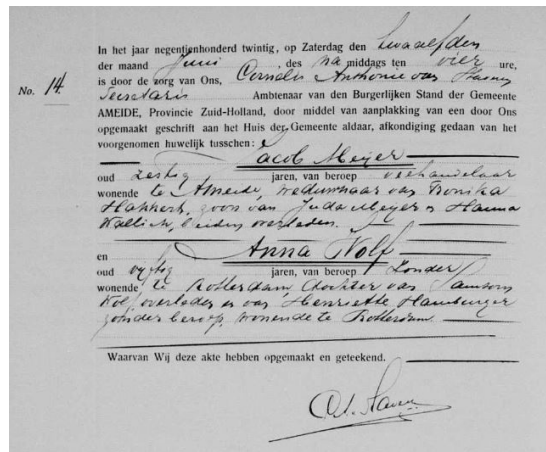

Advertentie in de Schoonhovensche Courant, 7 feb. 1919.

Adrianus Muilwijk (1891-1942) was eerst slagersknecht bij slager Van der Hek op de Dam, maar na zijn huwelijk op 14 november 1918 met Cornelia Streefkerk (1894-1965) neemt hij de zaak van Jacob Meier over en begint zo een eigen slagerij. Dit is het begin van de bekende Ameidese slagerszaak, die inmiddels ruim 105 jaar bestaat! Het echtpaar Muilwijk-Streefkerk gaat naar de Prinsengracht en Jacob Meijer naar de Dam.

Huwelijk van Jacob Meijer en Anna Wolf in 1920

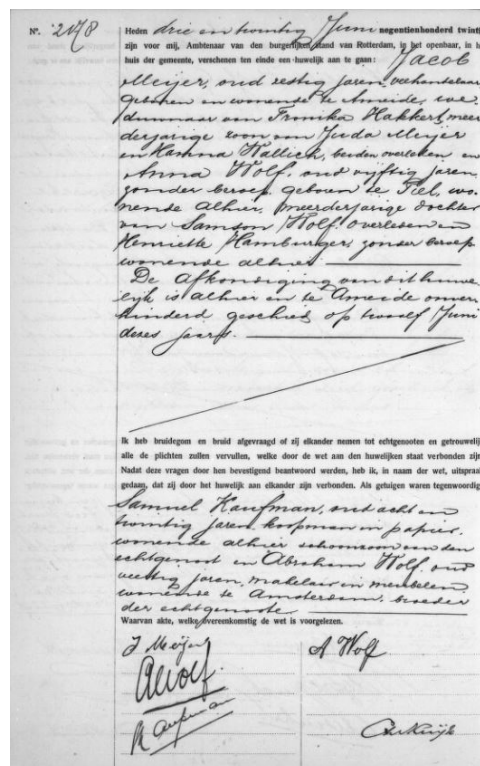
¹ Bram Provoost, De Joodse families Wallich en Meijer, meer dan 100 jaar inwoners van Ameide. Nieuwblad HVAT 2015, nr. 1, blz. 35-43.

Huwelijksafkondiging in Ameide op 12 juni 1920.

Ondertekend door gemeentesecretaris C.A. van Staveren (toen bewoner van Voorstraat 269 (nu 2) de laatste woning van Jacob en Anna.

Op 23 juni 1920 trouwt weduwnaar Jacob Meijer, inmiddels 60 jaar oud, te Rotterdam met de 10 jaar jongere op 14 december 1869 in Tiel geboren Anna Wolf. Het beroep van Jacob is dan veehandelaar. Anna Meijer-Wolf wordt in Ameide ingeschreven in de woning Dam No. 263 (nu 9).

Huwelijksacte 23 juni 1920 te Rotterdam. Met de handtekeningen van J(acob) Meijer en A(nna) Wolf. Getuigen waren de schoonzoon van Jacob, Samuel Kaufman - koopman in papier, echtgenoot van dochter Jetje – en de broer van Anna, Abraham Wolf – makelaar in meubelen.

In Ameide blijkt er sprake te zijn van een goede verstandverhouding tussen de slagers Muilwijk en Meijer. Op 10 maart 1922 is Jacob Meijer (ook dan veehandelaar) getuige bij de aangifte van de geboorte van Pieter Muilwijk, zoon van Adrianus (vleeschhouwer) en Cornelia. Het echtpaar Meijer-Wolf zal daarna nog minstens twee maal verhuizen binnen Ameide. Rond 1928 vestigt Vleeshouwerij en Spekslagerij Muilwijk zich op de Dam. Het echtpaar Meijer-Wolf verhuist

naar een andere woning op de Dam. Op de kiezerslijst van Ameide 1935/1936 staan Jacob en Anna geregistreerd op A 318 Dam (nu Dam 10).

515 Meijer	Jacob	A 318 Dam	10 11 59
516 Meijer geb Wolf	Anna	A 318 Dam	14 12 69

Kiezerslijst Ameide 1935/1936.

Dit pand was eerder de woning van Adrianus van Staveren, maar deze is op 18 maart 1928 overleden. Mogelijk zijn Jacob en Anna er daarna (als huurder?) gaan wonen. Uiteindelijk gaat het echtpaar Meijer verhuizen naar Voorstraat A 323 (nu 2). In 1935 woonde daar Isaac Lakerveld, tevens eigenaar van het pand. Het wordt in 1937 verkocht aan de in Meerkerk woonachtige Pieter Cornelis Oskam, getrouwd met Neeltje Geertruida Beems. Zij gaan er niet wonen, maar verhuren de woning aan Jacob en Anna Meijer. Dam A318 (nu 10) wordt de woning van C.A.M. (Anton) Kruijt.

De laatste jaren in Ameide (1937-1943)

In Ameide hopen de inmiddels bejaarde Jacob en Anna een rustige oude dag te mogen beleven op de Dam en de Voorstraat. Foto's geven een beeld van een gelukkig stel thuis aan de thee of op een bankje in de tuin.

De Voorstraat in Ameide ca. 1910? Links Voorstraat 1, de latere gemeentesecretarie, daarnaast Voorstraat 2, de laatste woning van Jacob Meijer in Ameide. (Beeldbank HVAT – AT003718, Verzameling Ria Streefkerk)

Foto's van het echtpaar Meijer – Wolf, in de jaren 1930.

Deze opnamen zijn waarschijnlijk gemaakt door Anna's neef Hans Wolf (Amsterdam 1909 – Amstelveen 1992, zoon van Abraham Wolf en Hendrika Knap.

Hoewel alles er vredig uitzag in Ameide, kreeg het echtpaar Meijer-Wolf eind jaren 1930 toch direct of indirect te maken met antisemitisme dat niet alleen in Duitsland, maar ook in Nederland en zelfs in Ameide de kop opstak (zie Kader: Antisemitisme in Ameide).

KADER

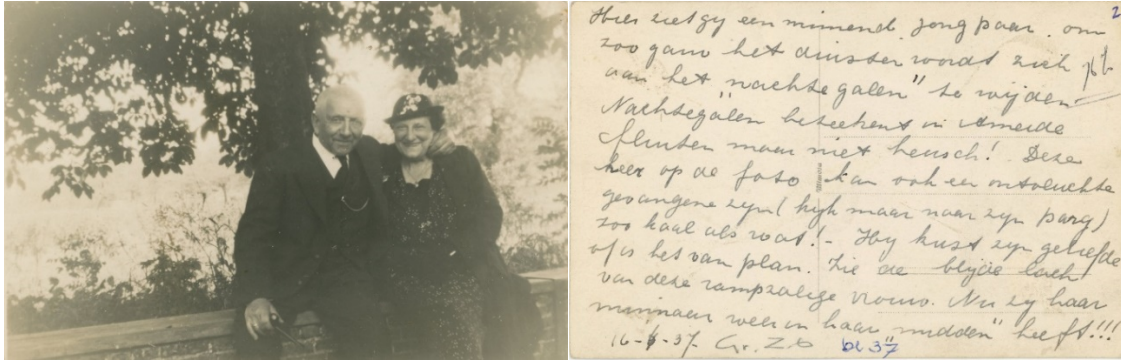
Antisemitisme in Ameide

Eind 2020 kreeg ik via Gert Groenendijk (ere-lid HVAT) een tweetal foto's van het echtpaar Meijer-Wolf en van Anna Wolf in de Kerkstraat Ameide. Deze afbeeldingen waren mij bekend, maar in dit geval stonden er op de achterkanten walgelijke antisemitische teksten. Op één van de twee stond een duidelijke verwijzing naar Ameide en een datum, 16 juni 1937. Hieronder de foto's en de teksten.

het zonal op de malch het gebraden
 slechte grinslach knyn op de tafel
 van deze vrouw! te verschynen. Hgh
 het angeloos poezje goed door het hoketje
 geen erg hebben de van mo hand. en te
 in de lakkend zult nog amvelyken
 was dat des schep de valsche trecken
 sel in haar linker deser vrouwe kunne
 hand gemoffelt onderscheiden. Bah!
 heeft. zal gans Bah! fac! it min
 een poel des doods acht te gij leere
 zyn. om als een bakken!

Anna Wolf in de Kerkstraat met achterop een 'antisemitische' tekst

Het echtpaar Meijer-Wolf met achterop een 'antisemitische' tekst

Deze teksten wijzen erop dat er in 1937 minstens 1 persoon was in Ameide, die niet erg gesteld was op de familie Meijer en daar geen geheim van maakte. Er wordt gesteld dat Anna een vrouw was met valse trekken, dat Jacob er uit zag als een gevangene en gesuggereerd dat ze kattenvlees aten. Alhoewel de termen jood of joods niet voorkomen zijn deze teksten, gezien het tijdsbeeld, wel antisemitisch te noemen. Niet duidelijk is of deze uitingen ook openlijk tegen het echtpaar Meijer-Wolf – de enige Joden in Ameide – gebruikt werden.

Einde KADER

In 1939 wordt hun relatieve rust enigszins verstoord door een ander vreemd voorval. Op 11 maart reed de heer J. Boot "met een vrachtauto bij den heer J. Meijer aan de Voorstraat zoodanig tegen de steenen trap reed dat deze geheel werd vernield. De auto bekwam bijna geheel geen schade."

Ameide. De rijkspolitie heeft proces-verbaal opgemaakt tegen A. S., wegens het besturen van een personenauto zonder rijbewijs.
— Zaterdagmiddag reed de heer J. Boot met een vrachtauto bij den heer J. Meijer aan de Voorstraat zoodanig tegen de steenen trap, dat deze geheel werd vernield. De auto bekwam bijna geen schade.

Bericht in Schoonhovensche Courant, 15 maart 1939.

Later dat jaar viert Jacob zijn 80ste verjaardag. November 1939 verschijnt een annonce in de Gorcumer en de Schoonhovensche Courant (Sch. C.). Zijn echtgenote, kinderen en kleinkinderen wensen: "Dat hij nog vele jaren in ons midden moge blijven". De vele jaren zullen er nog 3½ jaar in Ameide worden en dat zijn zeker niet de makkelijkste geweest.

10 November a.s. hoopt mijn geliefde Man, Vader en Grootvader den Heer
Jacob Meijer
zijn
80ste geboortedag
te herdenken.
Dat hij nog vele jaren in ons midden moge blijven, dat is de wensch van ons allen.
Ameide, 8 November 1939.

Annonce in Schoonhovensche Courant, 8 november 1939.

Duitse bezetting en anti-Joodse maatregelen (1940-1944)

September 1939 breekt de Tweede Wereldoorlog uit. Nederland is gemobiliseerd, maar hoopt neutraal te blijven. Duizenden Joodse vluchtelingen zijn in de jaren 1930 uit Duitsland gevlucht, o.a. naar Palestina maar ook naar Nederland. Berichten over de behandeling van Joden in Duitsland en het in 1939 bezette Polen zullen zeker ook doorgedrongen zijn in Ameide.

Op 10 mei 1940 valt het Duitse leger Nederland binnen en enkele dagen later capituleert Nederland. Door het Duitse bewind wordt de nationaalsocialistische ideologie ingevoerd. Hieronder vielen de 'rassenwetten van Neurenberg', waarin was vastgesteld wie jood was. Anti-Joodse maatregelen, die in Nazi-Duitsland al sinds 1933 gemeen goed waren, werden ook in bezet Nederland stap voor stap ingevoerd. De situatie voor Jacob en Anna zal drastisch veranderen.

Voor de administratieve uitvoering van de Jodenvervolgning werd de *“Zentralstelle für jüdische Auswanderung”* (Centraal bureau voor Joodse emigratie) ² opgericht. Het was een onderdeel van het *“Generalkommissariat für das Sicherheitswesen”* (Algemeen commissariaat voor de openbare veiligheid) dat onder leiding van Hanns Albin Rauter ³ stond. Aanvankelijk verzorgde de *Zentralstelle*, gevestigd in Amsterdam, de registratie en invoering van beperkende bepalingen tegen joden. Vanaf juni 1942 voerde het de bevelen uit, die het *“Reichssicherheitshauptamt”* in Berlijn uitvaardigde over het opstellen van de transportlijsten en het uitvoeren van de razzia's. Daarnaast organiseerde de *Zentralstelle* het leeghalen van de woningen en het innemen van de vermogens en bezittingen van de gedeporteerde joden. De *Zentralstelle* voerde een cruciale rol in het “Jodenvrij” maken van Nederland. In eerste instantie bestonden de maatregelen vooral uit pesterijen, geboden en verboden ⁴. Deze liepen echter in de jaren 1942 en 1943 uit op de deportatie en vernietiging van een groot deel van de Joodse bevolking van Nederland in straf- en vernietigingskampen. (zie Kader: **Anti-joodse maatregelen in bezet Nederland 1940-1944**)

De lange lijst van de anti-Joodse maatregelen en verordeningen laat zien hoe de Joodse inwoners van Nederland rechten en bezittingen werden ontnomen. De invoering van de anti-Joodse maatregelen gebeurde geleidelijk. De Joodse Raad, opgericht begin 1942, kreeg de taak om deze maatregelen via Het Joodsche Weekblad aan de joodse bevolking kenbaar te maken. Door alle anti-Joodse maatregelen in deze Joodse krant te publiceren werd voorkomen dat niet-Joodse Nederlanders goed geïnformeerd werden.

KADER

Anti-joodse maatregelen in bezet Nederland 1940-1944

1940

01-07-40 Joden wordt verboden om in de Luchtbeschermingsdienst te werken.

06-09-40 Joden wordt verboden in overheidsdienst te treden. Bovendien mogen Joden die al in dienst zijn, niet worden bevorderd.

26-09-40 Verbod op publicatie van Joodse kranten, met uitzondering van Het Joodsche Weekblad. Naast artikelen over maatschappelijke en religieuze aangelegenheden werden in het blad ook Duitse verordeningen inzake joden en joodse aangelegenheden geplaatst. Alles wat in het blad verscheen werd vooraf door Duitse autoriteiten gecontroleerd en gecensureerd.

30-09-40 Circulaire aan plaatselijke overheden waarin een jood wordt gedefinieerd als iemand met een joodse grootouder, die lid is geweest van de joodse gemeenschap.

² De Zentralstelle für die jüdische Auswanderung werd in het voorjaar van 1941 opgericht in navolging van de gelijknamige instelling in Duitsland. Doel was de “emigratie” van joden en de onteigening van joods bezit voor te bereiden. Al snel echter werd het bureau medeverantwoordelijk voor de massale Jodenvervolgning.

³ **Johann Baptist Albin (Hanns Albin) Rauter** (1895-1949) was een Oostenrijker die tijdens de Duitse bezetting de hoogste vertegenwoordiger van de SS was en hoofdverantwoordelijke voor vervolging en onderdrukking van het Nederlandse verzet en de deportatie van de Nederlandse Joden. In de jaren 1940–1945 vervulde Rauter de functies van “Höhere SS und Polizeiführer” en “Generalkommissar für das Sicherheitswesen”. Na de oorlog werd Rauter ter dood veroordeeld en geëxecuteerd.

⁴ Overzichten van anti-Joodse maatregelen en verordeningen zijn te vinden op meerdere websites, zoals o.a.: [Alkmaar '40-'45 - Anti-Joodse maatregelen \(museumalkmaar40-45.nl\)](http://www.museumalkmaar40-45.nl) en [Anti-Joodse maatregelen in Nederland vanaf 1940 - TracesOfWar.nl](http://www.tracesofwar.nl)

05-10-40 Overheidspersoneel moest een Ariërverklaring tekenen. Joden werden uit hun functie ontheven

1941

10-01-41 Registratieplicht van personen van geheel of gedeeltelijke joodse bloede. Joden en personen met tenminste één vol-Joodse grootouder, moeten zich binnen vier weken laten registreren bij de bevolkingsadministratie.

Officieel werden er 160.820 Joden geregistreerd, waarvan 15.549 half-Joden en 5.719 kwart-Joden. Iedereen kreeg een Bewijs van Aanmelding, tegen betaling van 1 gulden, en deze moest samen met het persoonsbewijs worden dragen.

13-02-41 Oprichting van de Joodse Raad onder voorzitterschap van Abraham Asscher en David Cohen, die de dubieuze opdracht krijgt alle Duitse maatregelen uit te voeren, waaronder bepalen welke groep Joden met het eerstvolgende transport mee moet en alle protesten direct in de kiem smoren. Ze kunnen hiervoor beschikken over de enige Joodse krant, Het Joodsche Weekblad.

22/23-02-41 Op 22 en 23 februari vinden in Amsterdam de eerste razzia's plaats. Hierbij worden Joodse mannen tussen de 18 en 35 jaar gearresteerd. 427 Joden worden via Kamp Schoorl en station Alkmaar naar Mauthausen afgevoerd.

25/26-02-41 Als protest tegen de brute razzia's van 22 en 23 februari ontstaat in Amsterdam de Februari-staking. De Duitsers braken de staking met geweld, intimidatie en meedogenloos ingrijpen, waarbij 9 doden en 24 zwaargewonden vielen. De steden die hadden meegedaan aan de staking kregen van de Duitsers hoge boetes opgelegd. Amsterdam moest 15 miljoen gulden betalen, Zaandam een half miljoen en Hilversum 2,5 miljoen.

12-03-41 Joodse bedrijven werden onder toezicht gesteld van een Verwalter of een Treuhänder.

31-03-41 Oprichting van de *Zentralstelle für jüdische Auswanderung*, het centrale kantoor voor de emigratie van Joden. Het kantoor in Amsterdam organiseerde vanaf de oprichting tot het najaar van 1943, de deportatie van de Joden uit Nederland naar de concentratiekampen in Duitsland en Polen. De Nederlandse Zentralstelle werd op bevel van Reinhard Heydrich en op verzoek van Arthur Seyss-Inquart opgericht.

01-04-41 Bordjes met de tekst **“Verboden voor Joden”** worden in Nederlandse cafés verplicht.

15-04-41 Joden moeten hun radiotoestellen inleveren. Twee jaar later, op 13 mei 1943, zal dit ook voor andere Nederlanders gelden.

01-05-41 Joodse advocaten, apothekers en artsen mogen geen niet-Joodse klanten en patiënten hebben. Joden wordt de toegang tot effecten- en handelsbeurzen verboden. Joden mogen niet langer markten bezoeken.

31-05-41 Joden mogen geen gebruik meer maken van zwembaden, openbare parken en stranden, en geen kamers meer huren in bepaalde toeristen- en badplaatsen.

08-08-41 Joden zijn verplicht hun contanten en banktegoeden van meer dan 1.000 gulden (zou een huidige koopkracht zijn van ongeveer 7.250 euro) over te maken naar de bank Lippmann-Rosenthal & Co. (LiRo-bank), een voormalige Joodse bank die door de Duitsers is overgenomen.

11-08-41 Joden moeten hun grondbezit aangeven bij de *Niederländische Grundstücksverwaltung*, waarna deze organisatie kan overgaan tot onteigening, beheer en verkoop ervan.

Op 11 augustus 1941 trad Verordening 154/1941 ‘betreffende het joodsche grondbezit’ in werking, waarin de liquidatie van joods onroerend goed en hypotheek werd geregeld. Deze verordening verplichtte de joodse bevolking in Nederland haar grondbezit, inclusief alle aan de grond gerelateerde rechten aan te melden bij de Duitse bezettingsmacht. Deze rechten bestonden niet alleen uit het recht van erfpacht en het recht van opstal, maar ook uit het onroerend goed op de grond en de daarop gevestigde rechten zoals verhuur en hypotheek.

01-09-41 Joodse kinderen moesten naar aparte scholen.

15-09-41 Joden mochten geen bezoeken meer brengen aan parken, dierentuinen, cafés, restaurants, hotels, schouwburgen, bioscopen, sportinrichtingen, openbare bibliotheken, en musea. Eigenaren van dergelijke gelegenheden dienden een bord met het opschrift **“Verboden voor Joden”** bij de ingang te plaatsen.

07-11-41 Joden mochten zonder reisvergunning niet meer reizen of verhuizen.

1942

10-01-42 Werkeloze joden werden tewerkgesteld in 50 joodse werkkampen in Nederland.

23-01-42 In het persoonsbewijs van joden werd een "J" gestempeld

23-03-42 Verbod voor Joden om vervoermiddelen te bezitten of te besturen.

25-03-42 Verbod voor Joden om met niet-Joden te trouwen. Buitenechtelijke seksuele omgang met niet-Joden zal zwaar gestraft worden.

26-03-42 Bepaling dat huisraad in woningen van Joden niet mag worden verwijderd.

24-04-42 Een groot aantal Joodse slagerijen moet sluiten.

03-05-42 **Alle Joden ouder dan zes jaar moeten een gele zespuntige Davidster met het woord "Jood" zichtbaar op hun kleding dragen.** De sterren waren gemaakt door de Enschedese textielfabriek De Nijverheid. Dit joodse familiebedrijf werkte, zoals eerder per vordering gesteld, onder een arische *Verwalter*, een niet-joodse zaakwaarnemer, in dit geval een Duitser. Voor iedere Jood waren er vier sterren die ze zelf moesten aanschaffen. Ze kostten 4 cent per stuk, bovendien moest voor elke vier sterren een distributiebon ('textielpunt') worden ingeleverd.

12-05-42 Joden mogen geen rekening meer hebben bij de postgirodienst.

21-05-42 Tweede LiRo verordening: Joden moeten hun goud, zilver, antiek, kunstvoorwerpen, waardevolle spullen en cultuurgoederen inleveren.

29-05-42 Joden mogen niet meer vissen.

05-06-42 Volledig reisverbod voor alle Joden. Reizen mocht alleen met speciale toestemming.

12-06-42 Joden mogen alleen op bepaalde tijdstippen boodschappen doen in een beperkt aantal winkels. Niet-Joodse winkels wordt voor hen verboden. Alle sport voor Joden wordt verboden. Joden moeten hun fietsen en andere voertuigen inleveren.

26-06-42 De Joodse Raad wordt ingelicht over de start van de deportatie van de Joden, onder het motto *Polizeilicher Arbeitseinsatz in Deutschland*, betreffende Joden tot en met 40 jaar.

30-06-42 Instelling van de avondklok, Joden moeten tussen 20.00 uur en 06.00 uur thuis zijn. Ze mogen niet meer fietsen en geen gebruik maken van het openbaar vervoer.

01-07-42 **Inrichting van het vluchtelingenkamp Westerbork als *Polizeiliches Judendurchgangslager*.**

06-07-42 Verbod voor Joden om te telefoneren. Verbod voor Joden om bij niet-Joden op bezoek te gaan. Joden mogen in niet-Joodse winkels alleen tussen 15.00 en 17.00 uur inkopen doen.

14-07-42 Razzia in Amsterdam en transport naar doorgangskamp Westerbork.

15-07-42 **Vanuit Westerbork vertrekt de eerste trein met 1.135 Joden naar Auschwitz.** Tot 13 september 1944 zal wekelijks een trein naar Auschwitz of Sobibor gaan. In totaal zijn er 93 transporten vanuit Westerbork naar "het oosten".

02-10-42 In een brief van eind september 1942 stelt de *Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD, Zentralstelle für jüdische Auswanderung* dat er op 25 september in 42 kampen 5,242 mannen uit 85 steden en dorpen in de werkkampen zaten. In diezelfde brief wordt meegedeeld dat er besloten is tot *Gesamtevaküierung* van de Joden uit de werkkampen *einschliesslich Angehörigen* (gezinsleden). In de nacht van 2 op 3 oktober 1942 werden de werkkampen leeggehaald en werden ook hun gezinnen thuis opgehaald. Zo worden er ongeveer 12.000 vrouwen en kinderen afgevoerd naar kamp Westerbork. Tegelijkertijd worden alle Joden uit Drenthe gedeporteerd naar Westerbork. Velen van hen verblijven slechts kort in Westerbork voordat ze op transport gaan naar "het oosten".

1943

15-01-43 **Concentratiekamp Vught wordt geopend: "Konzentrationslager Herzogenbusch".** Dit is het enige SS-concentratiekamp buiten Duitsland en de geannexeerde gebieden.

16-01-43 Vanuit de Hollandsche Schouwburg wordt een eerste groep van 450 Joden naar Kamp Vught overgebracht. In totaal zullen 12.000 joden in kamp Vught gevangen worden gehouden.

05-02-43 **Joden mogen geen verzoekschriften of brieven meer rechtstreeks naar de Duitse autoriteiten sturen. Alle officiële post moet via de Joodsche Raad.**

02-03-43 **Eerste transport vanuit Westerbork naar Sobibor.** Er rijden tot 20 juli in totaal 19 treinen naar Sobibor met meer dan 34.000 joden.

15-03-43 De Duitsers constateren dat zo'n 25.000 Joden ergens zijn ondergedoken. Er wordt besloten te gaan werken met premies om ondergedoken Joden op te sporen. De premie is zeven gulden en vijftig cent per Jood. Een bedrag dat kan worden verdubbeld als de Jood verordeningen heeft overtreden.

10-04-43 Voor Joden verboden te verblijven in de provincies Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel, Gelderland, Zeeland, Noord-Brabant en Limburg. Joden moeten zich melden in Kamp Vught.

22-04-43 Verbod voor Joden om zich te bevinden in Utrecht, Zuid- en Noord-Holland (met uitzondering van Amsterdam). Joden moeten zich melden in Kamp Vught.

Hiermee zijn alle Joden in Duitse gevangenschap, met uitzondering van een beperkt aantal Amsterdamse Joden met een vrijstelling "Sperre".

23-04-43 De bezetter verklaart de Nederlandse provincies "Judenrein".

05-05-43 Gemengd gehuwde joden krijgen de keus: deportatie of sterilisatie.

21-05-43 De Joodse Raad moet 7.000 mensen uit hun eigen gelederen aanwijzen voor deportatie.

26-05-43 Duizenden Joden worden na razzia's in Amsterdam overgebracht naar Westerbork.

06/07-06-43 Vertrek kindertransporten vanuit Kamp Vught naar Westerbork om daarvandaan op 8 juni naar Sobibor getransporteerd te worden. Daar worden de kinderen direct na aankomst op 11 juni vergast. Het eerste kindertransport op 6 juni betreft kinderen van 0-3 jaar, het tweede transport op 7 juni kinderen van 4-16 jaar: in totaal 1200 kinderen.

1944

01-03-44 Razzia in Amsterdam op gemengd gehuwden.

16-05-44 Razzia's naar zigeuners en asocialen.

02-06-44 Laatste transport vanuit kamp Vught naar Auschwitz.

13-09-44 Laatste transport vanuit Westerbork.

EINDE KADER

Gevolgen van de anti-Joodse maatregelen voor Jacob en Anna

Niet duidelijk is hoe de vele anti-Joodse maatregelen het hoogbejaarde Joodse echtpaar in Ameide hebben getroffen. Ten tijde van de Duitse inval was Jacob 80 en Anna 70 jaar oud en zij waren de enige Joden in Ameide. Omdat zij letterlijk naast het bestuurlijk centrum van Ameide (het Stadhuis en de nieuwe gemeentesecretarie⁵) woonden zal het moeilijk geweest zijn om aan de opgelegde anti-Joodse maatregelen te ontkomen.

Op 30 augustus 1941 werd het nieuwe gemeentehuis geopend met de eerste en tevens laatste vergadering van de gemeenteraad van Ameide tijdens de Duitse bezetting. Die dag werd de in 1939 gekozen gemeenteraad ontbonden⁶. Alleen burgemeester Luijendijk bleef in functie als 'het wettelijk gezag'. Dit onder toezicht van de Duitse bezetter en (niet-officieel) lokale NSB-ers, die daarom regelmatig op de gemeentesecretarie verschenen.

Aankondiging van de opening van het nieuwe gemeentehuis van Ameide op 30 augustus 1941.

⁵ Op 17 januari 1941 overleed oud-wethouder W.A. van Kekem, de buurman van Jacob Meijer. Zijn woning, Voorstraat A 322 (nu 1), werd aangekocht door de gemeente Ameide en ingericht als nieuw gemeentehuis.

⁶ De laatste gekozen gemeenteraad bestond uit de wethouders J. van der Hek en A. de Kruijk en de leden H. Diepenhorst, C. Labrie, A.F. Kool, K. den Boer en J. de Groot.

Veel van de hierboven vermelde anti-Joodse maatregelen zullen aan Jacob en Anna voorbijgegaan zijn. Wel zijn zij, ten gevolge van de Registratieplicht, begin 1941 aangemeld als Joodse inwoners van Ameide. In april 1941 hebben ze hun radio ingeleverd. Burgemeester Luijendijk heeft dit in augustus 1941 gemeld aan de bevoegde instantie. Vanaf mei 1942 zullen Jacob en Anna ongetwijfeld verplicht zijn geweest om een Jodenster te dragen.

Nederlandse Jodenster – 1942.

Jacob en Anna huurden hun woning en deze kon dus niet als Joods-bezit geroofd worden. Wat er gebeurde met eventuele waardevolle goederen en contanten, die zij in bezit hadden, is niet bekend. In augustus 1941 moesten tegoeden bij (spaar)banken worden overgeschreven naar de Duitse Liro-bank en in mei 1942 moesten waardepapieren en waardevolle goederen bij die bank worden ingeleverd.

In de loop van 1941 veranderde het nazibeleid ten aanzien van Joden van pesterijen en onderdrukking in wegvoeren naar werkkampen en uiteindelijk in massamoord. Op 20 januari 1942 werd in een villa aan de Wannsee in Berlijn een plan opgesteld voor de *“Endlösung der Judenfrage”* (Definitieve oplossing van het Joodse vraagstuk). Het plan was om alle Europese Joden te vermoorden, zoveel mogelijk door vergassing in vernietigingskampen in het bezette Oost-Europa.

In Nederland werden Joden opgepakt tijdens razzia's en via doorgangskampen, in Westerbork en later ook in Vught, per trein naar de vernietigingskampen gestuurd. Het eerste transport vanuit Westerbork naar Auschwitz vond plaats op 15 juli 1942.

Wat wist Jacob van de gevolgen van de maatregelen voor de kinderen uit zijn eerste huwelijk en andere familieleden? Vanaf medio 1942 begonnen de deportaties van Joden naar het oosten, waarbij Kamp Westerbork als doorgangskamp werd gebruikt. Ook de kinderen van Jacob troffen dit lot. (zie Kader: **Familieleden van Jacob Meijer in de Holocaust**) In september en oktober 1942 zijn drie kinderen uit het huwelijk van Jacob en Fronika in Auschwitz vermoord. Wisten Jacob en Anna van hun deportatie naar Westerbork en wat er daarna met hen gebeurde? Een vierde kind onderging hetzelfde lot in november 1943. Wist zij wat er met Jacob en Anna gebeurd was?

De jongste zus van Jacob, de in 1868 in Ameide geboren Vrouwtje Meijer, is ondergedoken geweest – wist Jacob dat? – en heeft de bezetting overleefd.

KADER

Familieleden van Jacob Meijer in de Holocaust.

Zussen en broers van Jacob.

De zussen Elsje (1858-1937), Saartje (1862-1932) en Jetje (1863-1885) en de broers Benjamin (1865-1941) en David (1871-1916) zijn in Nederland overleden vóór de deportaties en het vermoorden van Joden in 1942 zijn begonnen.

Zijn jongste zus Vrouwtje, geboren te Ameide 15 juli 1868, heeft de oorlog overleefd. Zij is ongehuwd gebleven en woonde in 1932 (bij het overlijden van haar zus Sara Meijer-Meijer) in Den Haag op de Stationsweg 38a. Tijdens de Duitse bezetting is zij waarschijnlijk ondergedoken geweest. Zij is op 10 januari 1952 overleden te 's-Gravenhage, 83 jaar oud.

De kinderen van Jacob Meijer en Fronika Hakkert.

Zoon Hijman Meijer (1890-1891) is overleden voor zijn eerste verjaardag. De andere vier kinderen uit het eerste huwelijk van Jacob zijn allen omgebracht tijdens de Holocaust. Zoon Juda Meijer, zijn

vrouw Naatje van Daelen en hun zoon Jacob Meijer Jr. (21 jaar oud) zijn in september 1942 in Auschwitz vermoord.

Jetje Kaufman-Meijer is op 19 okt 1942 in Auschwitz vermoord. Haar man, Samuel Kaufman – de getuige bij het huwelijk van Jacob en Anna – zat op hetzelfde transport, maar moest voor dwangarbeid naar het “*Zwangsarbeitslager für Juden*” in Ozimek/Malapane. Daar bezweek hij op 31 dec. 1943. Dochter Hanna en haar man, Samuel Abraham Campignon, zijn beide op 26 okt. 1942 in Auschwitz vermoord. Op de Singel te Schiedam liggen bij nummer 234a twee Stolpersteine om hen te herinneren. Dochter Alida Meijer trouwde in 1925 met weduwnaar Heiman Viool. Zij hadden vanaf 1928 een banketbakkerij in de Van Speykstraat in Rotterdam. Beide zijn op 19 nov. 1943 in Auschwitz vermoord.

Einde KADER

Het einde nadert voor Jacob en Anna

In het voorjaar van 1943 bleek dat het vertrek van alle Joden uit Nederland het uiteindelijke doel van de Duitse bezetter was. Dit werd duidelijk gemaakt in een redevoering van Rauter eind maart 1943. De tekst werd 26 maart 1943 gepubliceerd in de “Storm: blad der Nederlandsche SS”. De Sch. C. maakte er melding van op 2 april 1943.

Vanaf 1 April willen wij in Overijssel, Drenthe, Friesland en Groningen een volstrekt verblijfsverbod voor joden afkondigen. Dan komen Limburg, Brabant en Zeeland aan de beurt. Vervolgens zouden wij op 1 Mei Gelderland en Utrecht daarbij betrekken en tenslotte Zuid-Holland, Noord-Holland en de stad Amsterdam. Zoo willen wij de joden, die hier de bron van alle onrust en iedere terreuractie zijn, zoo snel mogelijk uit het volkslichaam verdrijven. Het is geen kleinigheid 130 000 joden, die over honderd jaar wellicht tot een miljoen zouden zijn aangegroeid, uit een gezond Germaansch volkslichaam te hebben verwijderd. Wij willen deze maatregelen onverbiddelijk doorzetten, omdat wij daarmee het Germaansche volk een dienst bewijzen. Daarom kennen wij dan ook op dit punt geen zwakheid.

Schoonhovense Courant, 2 april 1943

Vanaf 1 april moesten verblijfsverboden voor Joden afgekondigd worden, te beginnen in de noordelijke provincies en uiteindelijk voor heel Nederland. Schrijnend is de motivering: “*Zoo willen wij de joden, die hier de bron van alle onrust en iedere terreuractie zijn, zoo snel mogelijk uit het volkslichaam verdrijven.*”

De door Rauter aangekondigde maatregelen worden binnen enkele dagen genomen en openbaar gemaakt. Op 30 maart verordonneert hij dat het verblijf van joden in acht provincies vanaf 10 april 1943 verboden is. Joden in de provincies Friesland, Drenthe, Groningen, Overijssel, Gelderland, Limburg, Noord-Brabant en Zeeland moesten zich vóór 10 april melden in kamp Vught. Deze beschikking wordt op 30 maart 1943 in alle Nederlandse kranten gepubliceerd.

Het verblijf van joden in acht provincies verboden.
Zij moeten zich naar kamp te Vught begeven.

Dagblad voor Noord-Holland, 30 maart 1943.

Twee weken later volgen de andere drie provincies. In de beschikking van 13 april deelt Rauter, als Commissaris-Generaal voor de openbare veiligheid, mee dat Joden woonachtig in de provincies Zuid-

Holland, Utrecht en Noord-Holland (met uitzondering van de stad Amsterdam) zich vóór 23 april in Kamp Vught moesten melden. Vrijstellingen met een speciaal stempel in het persoonsbewijs werden ongeldig verklaard.

Joden moeten Utrecht, Noord- en Zuid-Holland verlaten.

Beschikking
van den commissaris-generaal voor de openbare veiligheid betreffende het verblijf van joden in de provincies.

Op grond van artikelen 47 en 52 van de verordening 1/43 van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied betreffende de handhaving van de openbare orde bepaal ik:

Artikel 1. Met ingang van 23 April 1943 is aan joden het verblijf in de provincies Utrecht, Zuid-Holland en Noord-Holland verboden. Uitzonderd hiervan is de stad Amsterdam.

Artikel 2. Joden, die zich op het oogenblik in de genoemde provincies ophouden, moeten zich naar het kamp te Vught begeven.

Artikel 3. Bij het vertrek naar het kamp te Vught is het medenemen van reisbagage en waarde-voorwerpen toegestaan. Voor het verlaten van hun woonplaats moeten de joden zich melden bij het hoofd van de plaatselijke politie, waar zij woonachtig zijn, opdat hun woningen behoorlijk kunnen worden afgesloten en aan hen een reisvergunning naar het kamp te Vught kan worden verstrekt.

Artikel 4. (1) Uitzonderd van de voorschriften der artikelen 1 tot en met 3 zijn gemengd gehuwde joden.

(2) In andere uitzonderingsgevallen kan de Zentralstelle für jüdische Auswanderung te Amsterdam vergunningen tot verblijf en reizen in de genoemde provincies uitreiken.

Artikel 5. Jood in de zin van deze beschikking is hij, die ingevolge artikel 4 van de verordening 189/40 betr. de aanmelding van ondernemingen jood is of als jood wordt aangemerkt.

Artikel 6. (1) Hij, die in strijd handelt met de bepalingen van artikel 1 tot 3 of geze ontduikt, wordt — in zover niet ingevolge andere voorschriften een zwaardere straf is verbeurd — gestraft met hechtenis van ten hoogste zes maanden en met geldboete van ten hoogste tweeduizend gulden of met een dezer straffen. Hij, die oadduikingen van deze bepaling en de hand werkt, deze mogelijk bepalingen in de hand werkt, ontvangt dezelfde straf.

(2) Het nemen van maatregelen op het gebied van de Sicherheitspolizei blijft onaangetast.

's-Gravenhage, 13 April 1943.

De commissaris-generaal voor de openbare veiligheid,

Get. RAUTER.

S.S.-Gruppenführer und
Generalleutnant der Polizei.

Beschikking van Rauter van 13 april 1943, pas op 16 april 1943 afgedrukt in de Sch. Cour.

De beschikking is duidelijk: Jacob en Anna zullen Ameide op korte termijn moeten verlaten. Jacob Meijer doet nog een laatste vergeefse poging om vertrek naar Vught te ontlopen. In het gemeentearchief heeft Teun Bikker een getypte (concept)brief gevonden. De tekst luidt als volgt (ongeveer i.v.m. overschrijven⁷):

Ameide, 14-4-1943

Weledele heer

Hierbij verzoek ik om vrijstelling zich te moeten melden in het concentratiekamp in Vught.

Als redenen hiervoor voer ik aan dat wij in 1940 twee Duitse soldaten ingekwartierd hebben gehad: Nieuwers en Einhorn. Ik zei tegen de overste van het bataljon "wij zijn Joden". Hij zei daarop "u bent net zo goed als dat wij zijn".

Ze hebben gebruik gemaakt van alle voorzieningen in het huis: slaapkamers, keuken, toilet etc.

Ze zeiden U bent voor ons een Vader en Moeder.

Na een paar maanden ging Einhorn 10 dagen met verlof naar zijn moeder. In de tussentijd ging de groep naar Valkenswaard. De overste kwam de achtergebleven kleding en uitrusting ophalen en verzekerde ons dat het in goede handen kwam.

⁷ Gevonden door Teun Bikker in archief NA 2.09.09 invnr. 109968 dossier 26189/46. Een getypte (concept)-brief, die tussen stukken zat uit het gemeentearchief van Ameide. Het was niet toegestaan een fotokopie of een foto te maken van dit (beperkt toegankelijke) stuk).

Hij kwam pas na 22 dagen terug vanwege een keelontsteking. Hij bleef weer bij ons slapen en gaf een sjaaltje cadeau aan mijn vrouw. We zullen u nooit vergeten en de gemeente Ameide ook niet vanwege de gastvrijheid (zei hij).

Momenteel ben ik 84 jaar oud en mijn vrouw 74.

Indien nodig kunt u informeren bij de groepsleider NSB omtrent levenswandel of gezindheid tegenover de Duitse bezetting en de beweging der NSB.

Tenslotte deel ik u mede dat eveneens bij de heer burgemeester informaties ingewonnen kunnen worden omtrent mijn gezin en wat dies meer zij. Tevens merk ik op dat ik sedert mijn geboorte in deze gemeente heb gewoond en wij het enige jodengezin zijn dat alhier woonachtig is, om welke reden ik U verzoek mij de gewenste vrijstelling te willen verstrekken.

Uw antwoord met belangstelling tegemoet ziende, teken ik,

Hoogachtend,

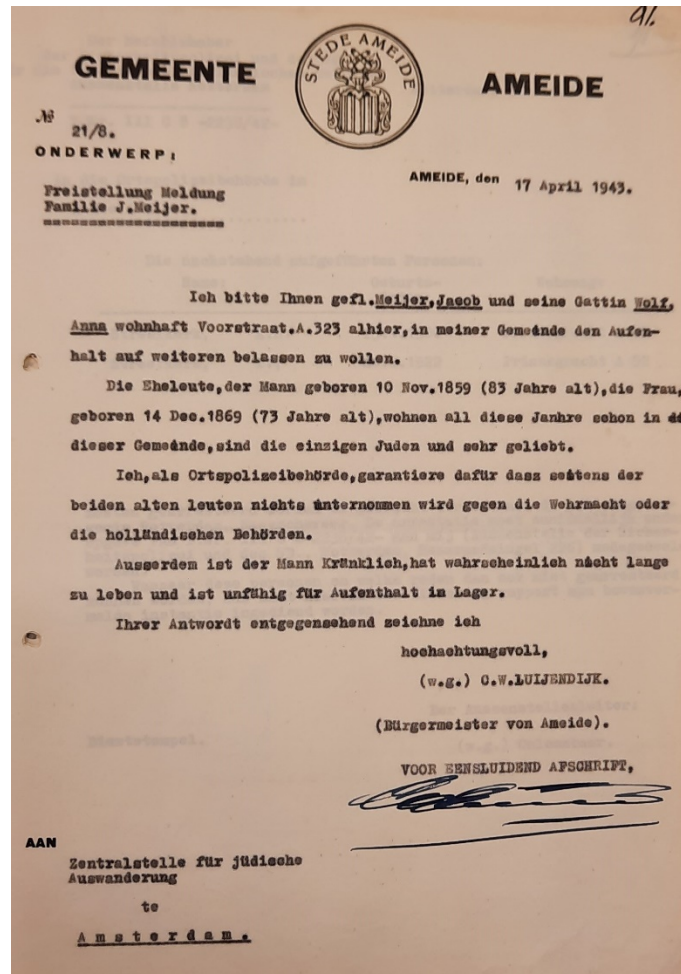
Jacob Meijer

De status van deze brief is niet duidelijk. Heeft Jacob Meijer de brief zelf geschreven? Gezien de stijl (en de getypte uitvoering) is het denkbaar dat iemand anders dit voor hem heeft gedaan, maar waarschijnlijk wel op zijn verzoek. De brief is een (laatste) poging om te proberen de deportatie te voorkomen. Nogal naïef maar wel begrijpelijk. Jacob en Anna wisten niets anders meer te bedenken. De argumenten die worden aangevoerd zijn gericht op het paaien van de Duitsers en vermelden zijn goede gedrag tegenover de bezetter; wellicht hoopte hij dat dit effect zou hebben (achteraf lijkt dit niet zinvol). De datering van de brief, 14 april 1943 is ook bijzonder. De Sch. C. schreef er pas op 16 april over. Was Jacob op de een andere manier (via de burgemeester/gemeentesecretarie) al op de hoogte gesteld op 14 april?

Het blijft ook de vraag of de brief ooit verstuurd is. Dat is niet waarschijnlijk. Op basis van een eerdere verordening (5 febr. 1943) mochten Joden geen verzoekschriften of brieven meer rechtstreeks naar de Duitse autoriteiten sturen. Alle officiële post moest via de Joodsche Raad lopen. Dat zal binnen een week niet gelukt zijn. Het heeft in ieder geval niet geholpen.⁸

In het archief vond Teun Bikker ook nog een laatste poging van de burgemeester om Jacob en Anna in Ameide te laten blijven. Het is een op zaterdag 17 April 1943 gedateerde brief in het Duits van C.W. Luijendijk (Bürgermeister von Ameide) aan de Zentralstelle für jüdische Auswanderung te Amsterdam, met als onderwerp: Freistellung Meldung Familie J. Meijer.

⁸ Teun Bikker voegt er nog aan toe dat het schrijnend is dat dit kon gebeuren in “ons lieve Termei” en dat niemand hen te hulp schoot.

Brief van burgemeester Luijendijk aan de Zentralstelle für jüdische Auswanderung te Amsterdam.

Vertaling brief Luijendijk:

“Onderwerp: Vrijstelling Melding Familie J. Meijer.

Ameide, den 17 april 1943.

Ik verzoek U vriendelijk, Meijer, Jacob en zijn echtgenote Wolf, Anna wonend Voorstraat A 323 alhier, in mijn Gemeente het verblijf verder te laten zoals die is.

De echtelieden, de man geboren 10 nov. 1859 (83 jaar oud), de vrouw geboren 14 dec. 1869 (73 jaar oud), wonen reeds alle jaren in deze gemeente, zijn de enige Joden en zeer geliefd.

Ik, als Hoofd van de lokale politie, garandeer ervoor dat er van de kant van beide oude mensen niets ondernomen wordt tegen de Wehrmacht of de Hollandse Gezagdragers.

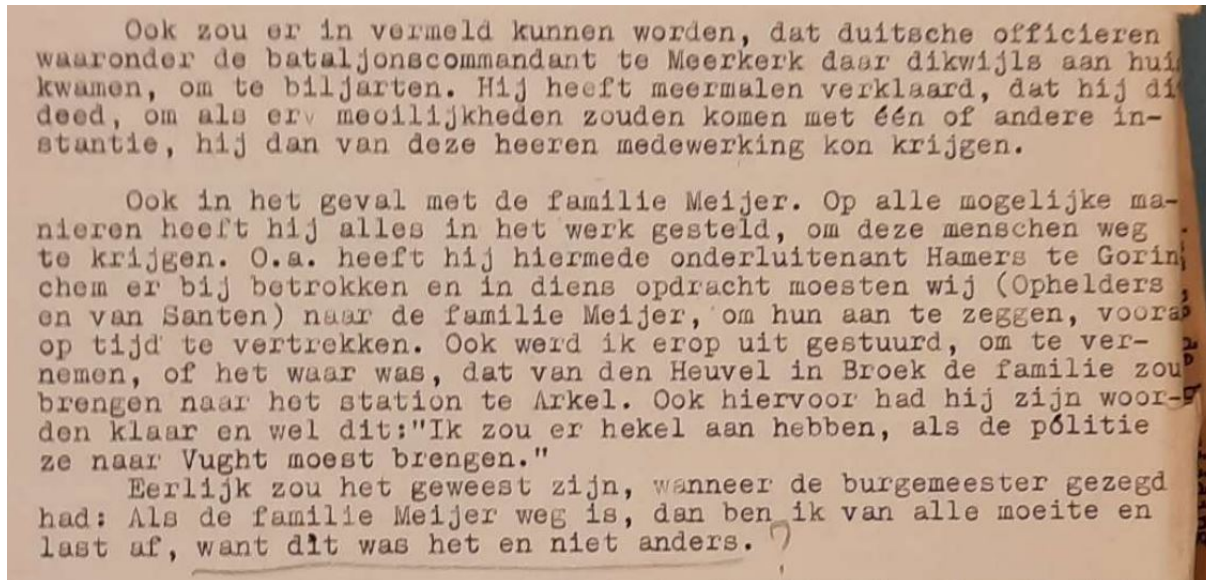
Bovendien is de man ziekelijk, heeft waarschijnlijk niet lang meer te leven en is ongeschikt voor verblijf in een kamp.

*Uw antwoord tegemoetziend teken ik Hoogachtend
C.W. LUIJENDIJK (Burgemeester van Ameide).”*

Ook die brief zal weinig effect hebben gehad. De datum op de brief, 17 april 1943, is een zaterdag en gericht aan een instantie – geen persoon. De brief zal dus pas op maandag 19 of dinsdag 20 april in Amsterdam zijn angekommen. Uiterlijk donderdag 22 april moest de familie Meijer op weg naar Vught. Kortom een kansloze poging tot uitstel!

Is er nog een poging ondernomen om Jacob en Anna te laten onderduiken? Daar lijkt het ook niet op. Er is een naoorlogse getuigenis van de politie in Ameide (Van Santen), die verklaarde dat burgemeester Luijendijk “alles in het werk gesteld” heeft om de fam. Meijer weg te krijgen. Via de politie in Gorcum moest de politie van Ameide naar de fam. Meijer gaan om aan te zeggen vooral op tijd te vertrekken. Van Santen werd er op uitgestuurd om na te gaan of het waar was dat Van den

Heuvel uit Broek de familie naar het station te Arkel zou brengen. *'Ook hiervoor had hij zijn woorden klaar en wel dit: "ik zou er een hekel aan hebben als de politie ze naar Vught moest brengen"'. Eerlijk zou geweest zijn wanneer de burgemeester gezegd had: Als de familie Meijer weg is, dan ben ik van alle moeite en last af, want dit was het en niet anders.* Let wel: Van Santen en Luijendijk hadden geen goede werkrelatie hadden, de verklaring kan daardoor gekleurd zijn.

Gedeelte uit de verklaring van politieman Van Santen over burgemeester Luijendijk.

Had de burgemeester meer kunnen of moeten doen voor het echtpaar Meijer?

Met de kennis van nu is het onbegrijpelijk dat dit zo heeft kunnen gebeuren. Na de bevrijding heeft burgemeester Luijendijk op last van het Nederlandse Militair Gezag zijn werkzaamheden enige maanden moeten staken. In die tijd vond een uitgebreid onderzoek plaats naar zijn functioneren tijdens de Duitse bezetting⁹. Tegen hem werden 17 negatieve punten ingebracht. Opmerkelijk was dat zijn rol bij het vertrek van het echtpaar Meijer niet was opgenomen. Kennelijk vonden de onderzoekers dat in 1945 geen verwijtbare zaak!

De laatste reis: Ameide – Vught –Westerbork -Sobibor

Voor Jacob en Anna zit er dus niets anders op dan reis te gaan. Naar Vught, maar hun reis, hun laatste, zal uiteindelijk uit drie etappes bestaan met een fatale afloop. Bij hun vertrek uit Ameide weten ze dat waarschijnlijk niet. Het is ook onvoorstelbaar wat er zal gaan gebeuren.

Op donderdag 22 april 1943 vertrekken zij uit Ameide¹⁰. Op grond van de beschikking¹¹ moesten zij hun vertrek melden en sleutels afgeven. Hebben zij de sleutel afgeleverd bij het buurhuis, de gemeentesecretarie op Voorstraat 1? Hoe zal dat afscheid geweest zijn? Wat was hun reisbagage? Hadden zij nog waardevolle voorwerpen? Wat was er nog over, na de systematische roof van Joods bezit door de Duitse bezetter?

Van hun reis zal de eerste etappe nog het meest vertrouwd geweest zijn¹². Ze worden 'bepakt en bezakt' naar het treinstation in Arkel gebracht door Ries van den Heuvel uit de Broekseweg met het tentwagentje van Knelis Terlouw. Vandaar verder met de trein naar treinstation Vught. De reis per

⁹ Zie artikelen van Teun Bikker over het onderzoek naar het functioneren van burgemeester Luijendijk tijdens de Duitse bezetting. Nieuwsblad HVAT 2025/26 ?

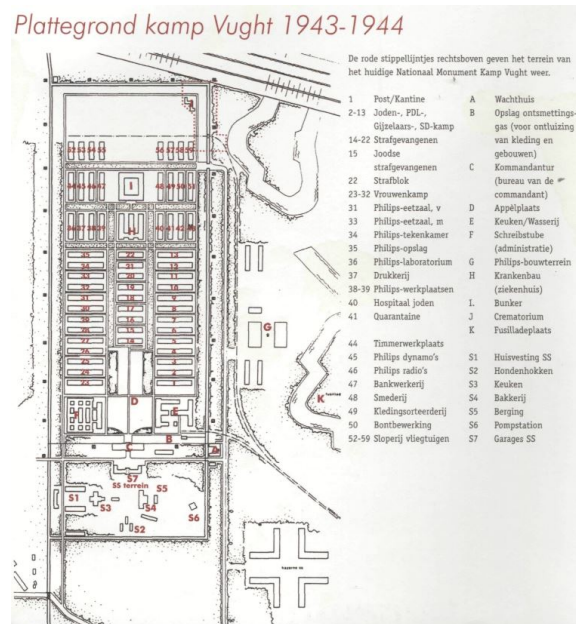
¹⁰ Op de woningkaart staat vertrokken naar C.B.R. – het Centrale Bevolking Register in Den Haag – waarin personen werden opgenomen, die niet (meer) regulier in een gemeente wonen, zoals een Duits kamp.

¹¹ Artikel 3 van de beschikking stelt dat: "Bij het vertrek naar het kamp te Vught is het medenemen van reisbagage en waarde-voorwerpen toegestaan. Voor het verlaten van hun woonplaats moeten de joden zich melden bij het Hoofd van de plaatselijke Politie, waar zij woonachtig zijn, opdat hun woningen behoorlijk kunnen worden afgesloten en aan hen een reisvergunning naar het kamp Vught kan worden verstrekt."

¹² Hierover zijn er meerdere publicaties van de HVAT, die iets van elkaar verschillen. Zie Gedenklank, 1995, blz. 38-39. Van Toen naar Nu, 1999 herdruk 2006, blz. 14 en 2de herdruk 2015, blz. 14.

trein naar Vught moesten de Joden zelf betalen. Dit eerste deel zal niet gemakkelijk geweest zijn maar vergeleken met wat nog komen zal was dit waarschijnlijk toch het comfortabelste.

Op treinstation Vught zal het erg druk geweest zijn. Uiterlijk die dag moesten alle Joden uit Utrecht, Zuid- en Noord-Holland, met uitzondering van Amsterdam, zich melden in het “*Konzentrationslager Herzogenbusch*” de officiële naam van Kamp Vught. De afstand vanaf het treinstation naar het kamp (ca. 4 km) moest te voet worden afgelegd. Met de meegenomen bagage zal dit zeker één à anderhalf uur lopen geweest zijn. Aangekomen bij het kamp stond men nogmaals uren in de rij te wachten. Eenmaal in het kamp werden mannen en vrouwen in gescheiden barakken ondergebracht.¹³

Plattegrond Kamp Vught 1943

In de eerste maanden van 1943 zaten ongeveer 12.000 Joden enige tijd gevangen in concentratiekamp Vught voordat ze naar Westerbork werden vervoerd. Het merendeel werd daar na enkele dagen op transport gezet naar het vernietigingskamp Sobibor, gelegen in het oosten van Polen bij de grens met Wit-Rusland en Oekraïne. Tussen 3 maart en 20 juli 1943 zijn 19 deportatietreinen vanuit Nederland naar het vernietigingskamp Sobibor in het oosten van Polen gereden. Met deze treinen werden 34.313 Joden vervoerd, van wie de meesten onmiddellijk vergast werden. Een klein aantal werd geselecteerd voor dwangarbeid. Van hen keerden er slechts 18 levend terug.

¹³ Bron Steenwijk: [9 april 1943: laatste Joodse inwoners naar Vught - Struikelstenen in Steenwijk](http://9april1943.nl) (struikelsteen.nl)

Joden in afwachting van hun deportatie naar Westerbork en Sobibor vanuit kamp Vught op 23 mei 1943 (2 weken na het transport van Jacob en Anna). (Bron: [Jodenvervolging in Nederland \(1940-1945\) | Historiek](#))

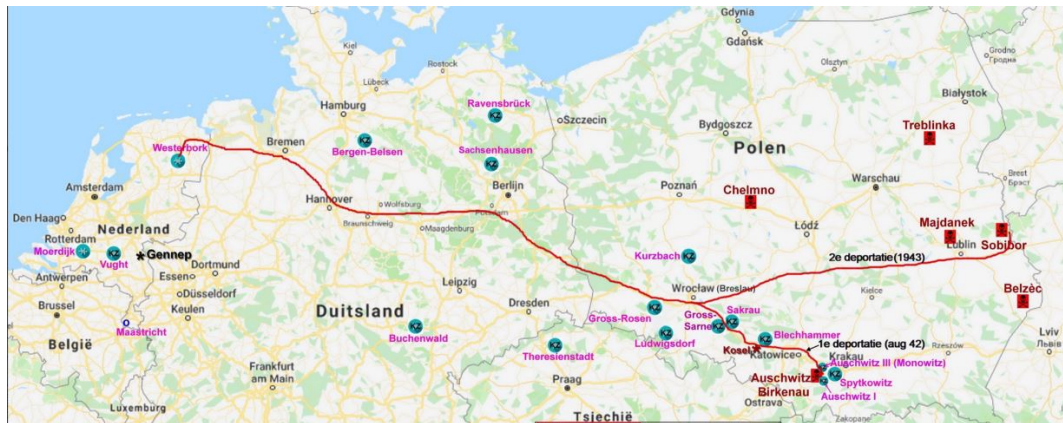
Vanaf 22 april bleven Jacob en Anna nog geen twee weken in Kamp Vught. Op 8 mei ontstond grote beroering in het "Judenlager". Er werd een bericht omgeroepen dat alle ouderen zouden worden overgeplaatst naar Westerbork. De Joodse gevangenen mochten niet blijven. Op 8 en 9 mei 1943 'verhuisden' 2506 mensen in twee transporten van Vught naar Westerbork, merendeels Joden ouder dan zestig jaar. In Westerbork kwamen zij terecht in de barakken 57, 58 en 60; meestal man en vrouw in dezelfde barak, maar op een andere rij bedden.¹⁴

Plattegrond Kamp Westerbork

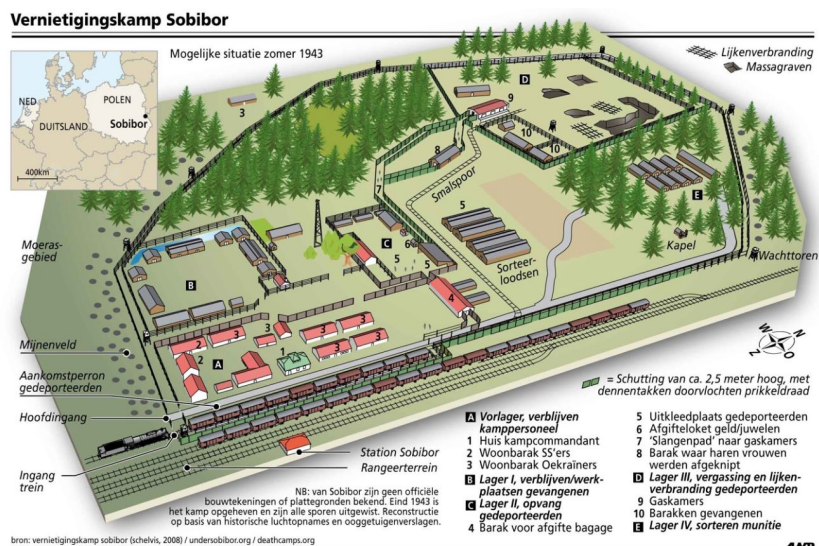
Het "Jugenddurchgangslager Westerbork" zoals het kamp toen heette, deed zijn naam eer aan. Het was een echt 'doorgangskamp'. De meeste personen die op 8 en 9 mei van Vught naar Westerbork werden vervoerd, bleven daar slechts enkele dagen. Op 11 mei, stapten Jacob en Anna in Westerbork in een vee- of goederenwagen van een trein met als einddoel het "Vernichtungslager Sobibor". In deze trein, die als 11de transport van Westerbork naar Sobibor bekend staat, bevonden zich 1444 personen. Het waren merendeels oudere Joden, maar ook 120 zogenoemde strafgevallenen, die veelal jonger waren. Uit de deportatielijst van 11 mei krijgen we een indruk uit welke delen van Nederland de Joodse bewoners van Kamp Vught afkomstig waren. Ruim zeshonderd kwamen uit Amsterdam, vooral ook kinderrijke gezinnen. Meer dan tweehonderd kwamen uit Den Haag, Scheveningen en de rest van Zuid-Holland. Relatief grote aantallen, vooral ouderen, kwamen uit Overijssel (181), Gelderland (192), Noord-Brabant (70) en Limburg (96).

¹⁴ Bron: [Ouderentransport 11 mei 1943 naar Sobibor – Holocaust Informatie Centrum Limburg \(holocaustlimburg.nl\)](#)

Transportroutes van Westerbork naar Auschwitz en Sobibor (www.gennepnu.nl)

De treinreis naar Sobibor (ca. 1500 km) duurde drie dagen. Op 14 mei 1943, kwamen Jacob en Anna aan in Sobibor. Iedereen moet dodelijk vermoeid geweest zijn van deze treinreis in oncomfortabele vee- of goederenwagens. Aangekomen in Sobibor werden 80 jonge mannen, merendeels uit de groep strafgevallenen geselecteerd voor dwangarbeid.

Plattegrond van het vernietigingskamp Sobibor 1943.

Eén van deze dwangarbeiders, Jozef Wins uit Amsterdam, overleefde de oorlog en beschrijft de reis naar en de aankomst in Sobibor.¹⁵ “Op 11 mei 1943 op transport gesteld naar het oosten. Onderweg is er koek met stroop en voor de zieken zijn er een paar matrassen in de gesloten goederenwagon gelegd. Drie dagen later komt het transport in Sobibor aan, waar de joodse strafgevallenen de trein uitgeslagen worden.” Wat Sobibor voor soort kamp is, wist Wins toen nog niet. Het oogde in ieder geval niet luguber. “Ik zag rondom mij allerlei huizen en barakken; het kamp zag er vriendelijk uit, er waren rode daken en paden van kiezelsteen”, verklaart hij na de oorlog.

¹⁵ Bron: [Jozef Wins \(sobiborinterviews.nl\)](http://sobiborinterviews.nl)

Vernietigingskamp Sobibor in 1943. Zichtbaar is het deel van het kamp waar de werkgevangenen waren ondergebracht. (Bron: [Jodenvervolging in Nederland \(1940-1945\) | Historiek](#))

Verreweg de meesten uit de trein van 11 mei, ongeveer 1360 mensen, werden het naast het spoor gelegen kamp binnengeleid, gescheiden in mannen en vrouwen. Voordat hij uit Sobibor vertrekt naar het nabij gelegen werkkamp Dorohucza, vangt Jozef Wins een glimp op van wat de joden die moesten blijven te wachten staat. In de verte ziet hij dat **“de achtergebleven mensen schoenen en sokken moeten uittrekken en oudere mensen en zieken op lorry-wagentjes worden gegooid. Voortdurend wordt op deze mensen met zweepen geslagen.”**

Overlevenden van eerdere transporten, op 10 en 17 maart 1943, hebben ook beschreven wat de Joden te wachten stond.

Cato Polak¹⁶ schrijft: **“Na aankomst in Sobibor werden degenen die konden lopen naar een open barak in het kamp gedirigeerd, terwijl de ouderen die niet vlug genoeg meekonden de trein uitgesmeten werden. Wie niet kon lopen, werd op kiepkarretjes geladen en over een smalspoor het kamp ingereden. ... De Nederlandse joden werden in Lager III om het leven gebracht. De bejaarden en invaliden werden in dit afgeschermd gedeelte van het kamp uit de kiepkarren geworpen en voor een kuil neergeschoten, terwijl de anderen de dood vonden in de gaskamers.”**

Elie Cohen¹⁷ schrijft: **“De mannen werden direct gescheiden van de vrouwen en kinderen. De kamp-SS’ers riepen dat zij werkkrachten nodig hadden en Cohen gaf zich op als metaalarbeider. Samen met de andere geselecteerden werd hij de trein weer ingedreven en werd op transport gesteld naar het kamp Lublin-Majdanek. Inmiddels waren de overige gevangenen Sobibor binnen gevoerd. Zieke en invalide gevangenen waren eerder al op kiepkarretjes gehesen en over een smalspoor regelrecht naar het zogenoemde Lager III gereden. Niemand van het transport wist dat zich in dit afgeschermd deel van het kamp de gaskamers en de executieplaats bevonden. Hier werden de kiepkarren uitgeladen en de slachtoffers doodgeschoten; de lijken werden in een enorme grafkuil geworpen. De andere gevangenen werden de gaskamers ingedreven.”**

Op vrijdag 14 mei 1943 kwam er op brute wijze ook een einde aan het leven van de enige twee Joodse inwoners van Ameide: Jacob Meijer en Anna Meijer – Wolf. Na de moeilijkste reis van hun leven zijn zij ver weg van hun geliefde Ameide vermoord in Sobibor in het huidige Polen. Geëxecuteerd met een nekschot of vergast, dat is niet duidelijk. Ruim drie weken na hun gedwongen vertrek uit Ameide, na een heftige periode van ontberingen en onzekerheid, kwam er op deze gruwelijke wijze een einde aan hun lange levens - Jacob is 83 en Anna 73 jaar oud geworden.

De Nasleeep

In de jaren 1930 omvatte de Joodse gemeenschap in Nederland ca. 140.000 personen. Na de machtsovername van Hitler in 1933 vluchten veel Duitse Joden naar Nederland. Velen reizen door maar rond 25.00 bleven in Nederland wonen, de meeste in Amsterdam.

Via de Registratieplicht in 1941 werden er in bezet Nederland officieel 160.820 Joden geregistreerd, waarvan 15.549 half-Joden en 5.719 kwart-Joden. Iedereen kreeg een Bewijs van Aanmelding, tegen betaling van 1 gulden, en deze moest samen met het persoonsbewijs worden dragen.

¹⁶ Bron: [Cato Polak \(sobiborinterviews.nl\)](#)

¹⁷ Bron: [Elie Cohen \(sobiborinterviews.nl\)](#)

In de periode 1942-1944 worden ongeveer 105.000 Joden gedeporteerd. Rond 24.000 vonden een onderduikplaats, 8.000 daarvan worden gevonden of verraden en alsnog gedeporteerd en 16.000 overleven de oorlog. Uit de kampen keren slecht 4.700 joden naar Nederland terug¹⁸.

Wist men in Ameide iets over het lot van het Joodse echtpaar Meijer-Wolf? De inwoners moeten eind april 1943 toch wel op de hoogte zijn geweest dat hun woning op de Voorstraat leeg was. Maar of men toen wist wat er met hen gebeurd was of ging gebeuren is mij niet bekend.

In Ameide was er mogelijk weinig aandacht wegens de April/Mei-staking van 29 april tot 3 mei 1943 en de vlucht van Gerrit Rietveld en Aart van Toor uit Ameide. In het boek “Onder de pet van Hotze Jorritsma” van zijn zoon Jan P. Jorritsma staat niets over het ‘Jodenvrij’ maken van Zuid-Holland in april 1943. Hotze kwam op 2 maart 1943 als marechaussee naar Ameide en bleef daar tot 1 juli 1943 (blz. 31-40). Niets over het afvoeren van de enige twee Joodse inwoners van Ameide, maar heel veel over de April-Mei-staking¹⁹. De staking begon bij Stork in Hengelo, breide zich snel uit en bereikte op vrijdag 30 april 1943 ook Ameide. Gerrit Roodhorst en Aart van Toor traden op als stakingsleiders. De staking werd op maandag 3 mei met grof geweld beëindigd door de groepscommandant, hoofdwachtmeester Morie. Roodhorst en Van Toor doken onder op verschillende adressen. Gerrit Roodhorst werd uiteindelijk toch gearresteerd en stierf kort voor het einde van de oorlog tijdens een Todesmarsch van concentratiekamp Buchenwald naar kamp Dachau²⁰.

Daarnaast eisten ook de maatregelen met betrekking tot de zgn. Arbeitseinsatz veel aandacht op. Op 7 mei 1943 kregen alle mannen tussen 18 en 35 jaar een oproep zich te melden voor de Arbeitseinsatz. Ze moesten gedwongen in Duitsland gaan werken Later werd de leeftijd veranderd in 17 t/m 40 jaar. Om dit te ontlopen doken veel jonge mannen onder. Alle inwoners van Ameide en Tienhoven kregen hier direct of indirect mee te maken. Was men hierdoor de aandacht voor het lot van Jacob en Anna naar de achtergrond geduwd en min of meer ‘vergeten’?

Pamflet dat deur-aan-deur werd verspreid voorafgaand aan een razzia in Den Haag in 1944.

Woning Voorstraat 2

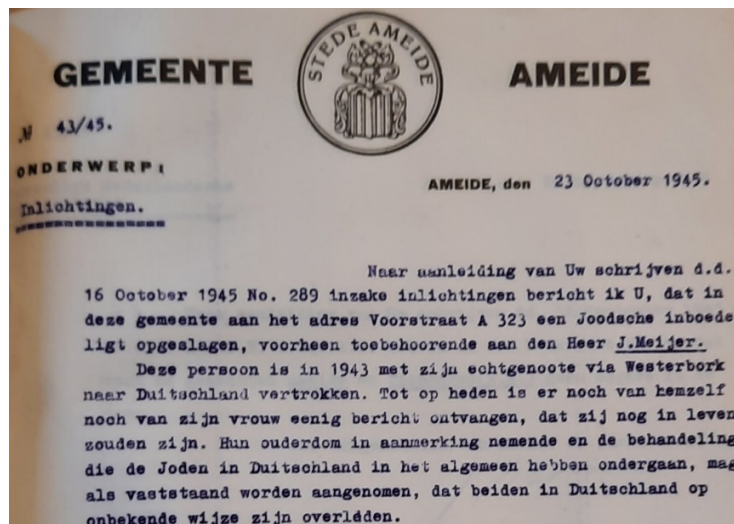
Volgens de beschikking van 30 maart 1943 moesten Jacob en Anna voor het verlaten van Ameide ‘**zich melden bij het Hoofd van de plaatselijke Politie, ... opdat hun woningen behoorlijk kunnen worden afgesloten.** Daarna was het de verantwoordelijkheid van elke gemeente om de woning te ontruimen en de inboedel na inventarisatie op te slaan. Niet duidelijk is wat er met het achtergebleven huisraad is gebeurd.

¹⁸ Bron: Dienke Hondius: Antisemitisme in Nederland, vlak na de bevrijding. ICODO Info 89-3 blz. 30-37.

¹⁹ Zie artikelen Bram Provoost, De April-Mei-(melk)staking van 1943 in de Alblasserwaard, Nieuwsblad HVAT, 2018, nr. 1, blz. 9-14 en Jan Jorritsma, De April-Meistaking in Ameide, Nieuwsblad HVAT 2021, 1, 14-23.

²⁰ Bram Provoost, Gerrit Roodhorst, verzetsman (1906-1945), Nieuwsblad HVAT 2016, nr. 1 blz. 8-15.

Vanaf 16 juni 1943 werd Voorstraat A 323 (nu 2) weer bewoond. De nieuwe huurders waren Teunis E. Bor met zijn gezin (echtgenote Willemijntje van der Hek en zoontje Willem), die uit Gorinchem naar Ameide verhuisden²¹. Op 23 april 1944 wordt nog een zoon Jan geboren. Na de bevrijding blijkt dat de inboedel bleef opgeslagen in de woning A 323. Waarnemend burgemeester Brouwers schrijft dit aan de Secretaris van het Bureau Rechtsherstel en Beheer voor Gorinchem e.o. Ameide 23 oktober 1945.

Brief van wnd. burgemeester Brouwers, 23 okt. 1945.

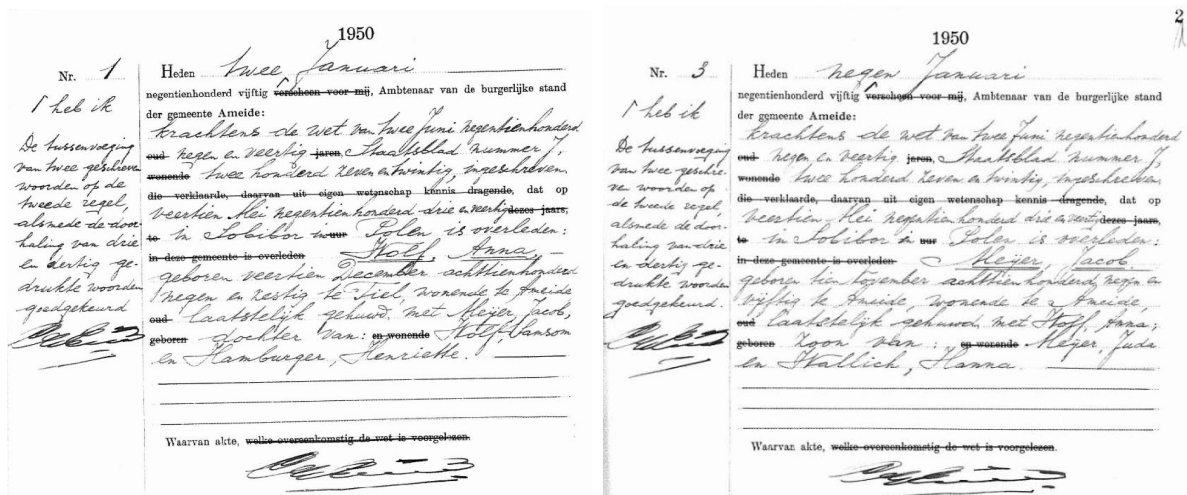
Hij is niet op de hoogte van het lot van Jacob en Anna, maar heeft wel een vaststaand vermoeden. *“Deze persoon is in 1943 met zijn echtgenote via Westerbork naar Duitschland vertrokken. Tot op heden is er noch van hemzelf noch van zijn vrouw eenig bericht ontvangen, dat zij nog in leven zouden zijn. Hun ouderdom in aanmerking nemende en de behandeling die de Joden in Duitschland in het algemeen hebben ondergaan, mag als vaststaand worden aangenomen, dat beiden in Duitschland op onbekende wijze zijn overleden.”*

Na de bevrijding van de Duitse bezetting vindt op 30 november 1945 een woningruil plaats. Het gezin van Teunis Bor verhuist naar Sluis C67 (nu 21), de woning van zijn ouders. Die ouders, Willem Bor en Anna Bor-Timmer, verhuizen naar Voorstraat 2 en blijven daar wonen tot 1963. Na het overlijden van Willem op 18 maart 1963 verhuist Anna Bor op 1 oktober 1963 naar Pr. Marijkeweg 26. In 1964 koopt P.J. den Hartog het pand en wordt Voorstraat 2 het kantoor van de Twentsche Bank en de woning van Jakob (Jaap) den Hartog en echtgenote. In 1976 wordt Voorstraat 2 samengevoegd met Voorstraat 1, ter uitbreiding van de gemeentesecretarie van Ameide. Na de gemeentelijke herindeling van 1986 wordt Voorstraat 2 weer een woonhuis.

Bevestiging overlijden in 1950!

Het duurt tot januari 1950 voordat de overlijdensakte van Anna Wolf en Jacob Meijer worden ingeschreven in het register van de Burgerlijke Stand van Ameide. Voor Anna Wolf gebeurt dat op 2 januari 1950 (1950, nr. 1), voor Jacob Meijer op 9 januari 1950 (1950, nr. 3). Beide akten worden ingevuld en ondertekend door burgemeester Luijendijk.

²¹ Woensdag 16 juni 1943 is ongeveer 8 weken na het vertrek van Jacob en Anna en ruim een maand na hun overlijden! Was het toen al bekend dat ze waren overleden en niet meer zouden terugkomen?

Overlijdensakten van Anna Wolf en Jacob Meijer, ingeschreven op 2 en 9 jan 1950 bij de Burgerlijke Stand Ameide.

Hier komen verschillende vragen naar boven. Hoe heeft de burgemeester dit moment beleefd? Zou hij twijfels gehad hebben over zijn handelen destijds of gevoelens van schuld? Zou hij er met zijn ambtenaren, zoals gemeentesecretaris Aart Langerak, over hebben gesproken? Zijn deze doodsverklaringen vermeld in de kranten van januari 1950 of doodgezwegen? We zullen het nooit weten.

Oorlogsmonument Ameide

Op 4 mei 1999 is in Ameide het 'Herdenkingsmonument oorlogsslachtoffers' in Ameide (toen gemeente Zederik) onthuld op 4 mei 1999 door burgemeester T. den Breejen en generaal T. Meinesz. Het monument is een abstracte sculptuur uitgevoerd in gepolijste Ierse hardsteen, met in het midden een opening. Het monument herinnert de inwoners aan achttien medeburgers van Ameide en Tienhoven (a/d Lek), die in de bezettingsjaren door oorlogshandelingen zijn omgekomen. Hun namen staan vermeld op een tweetal bronzen plaquettes.

Bij de onthulling in 1999 werden op de eerste plaquette 10 namen van slachtoffers die in 1940 inwoner waren van Ameide of Tienhoven, waaronder Jacob Meijer en Anna Meijer-Wolf. Op 4 mei 2017 werd een tweede plaquette onthuld met 8 namen van slachtoffers die in Ameide of Tienhoven waren geboren, maar daar bij het begin de oorlog niet meer woonden. Op deze plaquette staan de namen van 4 kinderen van Jacob Meijer en Fronika Hakkert, te weten: Juda Meijer, Jetje Kaufman-Meijer, Hanna Campignon-Meijer en Alida Viool-Meijer. Hierdoor is het monument een laatste herinnering van de kleine Joodse gemeenschap, die tot 1943 ruim 100 jaar in Ameide heeft geleefd.

Stolpersteine in Ameide

Stolpersteine, in het Nederlands 'Struikelstenen', is een project van de Duitse kunstenaar Gunter Demnig (1947, Berlijn). Zij zijn bedoeld om mensen over de namen van de slachtoffers te laten 'struikelen', althans in figuurlijke zin, met hart en ziel. Inmiddels liggen ze tussen het plaveisel in minstens dertig Europese landen. Ze herinneren aan de verdrijving, deportatie en vernietiging van joden, zigeuners, politiek vervolgd, homoseksuelen en Jehova's getuigen tijdens de nazidictatuur. Door de steentjes te leggen voor de laatste – zelfgekozen - woonplaats van de vele slachtoffers wil de kunstenaar de herinnering aan hen levend houden. Elk steentje is voorzien van een messingplaat met daarop de naam, geboortedatum, sterfdag en plaats van overlijden van het slachtoffer. Op donderdag 19 februari 2015 werden er, ter herinnering aan Jacob Meijer en Anna Meijer-Wolf, in het plaveisel bij Voorstraat 2 een tweetal "Stolpersteine" aangebracht door Günter Demnig. Op 22 april 1943 moesten zij deze woning in Ameide verlaten. Via Vught en Westerbork werden zij naar het vernietigingskamp Sobibor getransporteerd. Bij aankomst werden zij direct op gruwelijke wijze vermoord. Andere Nederlandse Joden deelden hetzelfde lot. In mijn huidige woonplaats Maastricht heb ik een 15-tal Stolpersteine kunnen traceren van Joodse inwoners, die op dezelfde dag als Jacob en Anna – 14 mei 1943 – in Sobibor vermoord zijn.

Op 19 februari 2015 plaatst Günter Demnig twee Stolpersteine (struikelstenen) ter herinnering aan Jacob Meijer en Anna Meijer-Wolf in het plaveisel bij Voorstraat 2, hun laatste woning in Ameide.

Tenslotte

Tot zover het treurige verhaal over de tragische laatste reis en de moord op Jacob Meijer en Anna Meijer – Wolf. Met het vrijkomen van archieven uit de periode kort na de bezetting '40-'45 is nieuw onderzoek mogelijk. Vooral is onderzoek nodig naar de nasleep van hun deportatie. Wat is er gebeurd met hun bezittingen? Zijn er erfgenamen geweest die rechtsherstel hebben gekregen?

Daarnaast zijn er vragen waarop een antwoord niet echt mogelijk is: Waarom heeft niemand die twee bejaarde Joodse inwoners van Ameide geholpen? Konden of wilden ze niet onderduiken? Wisten ze wat hun te wachten stond na hun reis richting Vught?

Laat dit verhaal een waarschuwing zijn voor huidige en volgende generaties, ook in Ameide en Tienhoven.